

มาตรการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม
ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย:
การจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรม

The Protection Measures of the Injured Persons
or Victims' Rights in Criminal Justice System in Thailand:
Making A Victim Personal Statement

ภัทรวรรณ ทองใหญ่

Pattarawan Thongyai

ธีรณี เทพสุเมธานนท์

Teerani Tepsumethanon

อาจารย์ประจำ

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240

Full-time Lecturer

Faculty of Law Ramkhamhaeng University, Hua Mak, Bangkapi, Bangkok 10240

Corresponding author E-mail: mypattarawan@hotmail.com

(Received: August 30, 2021; Revised: February 7, 2022; Accepted: March 5, 2022)

บทคัดย่อ

ภายหลังจากที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีผลใช้บังคับ ประเทศไทยได้มีการพัฒนาและยกระดับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมที่สอดคล้องกับมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรมในหลาย ๆ ด้าน อย่างไรก็ตามกฎหมายของประเทศไทยในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิของผู้เสียหายในการเข้าถึงความยุติธรรมและได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและการแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมที่เกิดขึ้น

ยังมีประเด็นปัญหาทางกฎหมายบางประการและไม่ครอบคลุมถึงกระบวนการในชั้นบังคับโทษด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงได้ศึกษากฎหมายไทยเปรียบเทียบกับกฎหมายประเทศของอังกฤษเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะในการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังต่อไปนี้ (1) ควรกำหนดให้การจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมที่เกิดขึ้นกับเหยื่อเพื่อประกอบการพิจารณาและการทำคำพิพากษาของศาล เป็นสิทธิประการหนึ่งของผู้เสียหาย โดยมีการกำหนดประเภทคดีที่ชัดเจน (2) ควรกำหนดให้ผู้เสียหายซึ่งตกเป็นเหยื่อได้เข้ามาเป็นคณะทำงานในระดับเรือนจำตามกฎกระทรวงกำหนดประโยชน์ของนักโทษเด็ดขาด และเงื่อนไขที่นักโทษเด็ดขาดซึ่งได้รับการลดวันต้องโทษ จำคุกหรือพักการลงโทษและได้รับการปล่อยตัวต้องปฏิบัติ พ.ศ. 2562 ข้อ 45 และสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาพักการลงโทษโดยสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากอาชญากรรมต่อคณะทำงานในระดับเรือนจำเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาเสนอชื่อนักโทษเด็ดขาดและการพิจารณาอนุมัติการพักการลงโทษของคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาวินิจฉัยการพักการลงโทษต่อไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีความผิดเกี่ยวกับชีวิตร่างกายที่มีลักษณะเป็นคดีอุกฉกรรจ์และคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ

คำสำคัญ : ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม, สิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมและได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม, คำแถลงผลกระทบเกี่ยวกับอาชญากรรม

Abstract

Following the implementation of the Constitution of Thailand (B.E. 2540), Thailand has continually developed and enhanced constructive measures concerning the protection of injured persons, or victims' rights, in accordance with the United Nations' standards in many respects. However, Thai law regarding injured persons' access to justice and fair treatment especially participation in criminal justice system and an opportunity to explain the impact of crimes on themselves faces some legal impediments and does not include the post-sentencing stage. Consequently, I conduct the comparative study of Thai and British legal systems on such issues to suggest further legal amendments to victims' rights protection in Thailand. The proposed amendments are as follows: (1) collecting a victim personal statement in the trial and sentencing stage, as the right of a person injured by explicitly defined types of criminal offences; (2) modifying Ministerial Regulation

Determining Privileges of Convicted Prisoners and Conditions for Convicted Prisoners Released on Remission or Parole (B.E. 2562) article 45 to include an injured person who is a victim of crime in a prison working team, giving them opportunities to express their opinions on the impact of offences in nominating eligible prisoners to a parole board. The parole board therefore would examine victims' personal statements in granting parole for eligible prisoners, particularly in cases of violent and sexual offence.

Keywords : Injured Persons or Victims, Access to Justice and Fair Treatment, Victim Personal Statement

1. บทนำ

เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นนอกจากรัฐมีหน้าที่นำผู้กระทำผิดที่แท้จริงมาลงโทษเพื่อให้สังคมสงบสุขเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ในขณะเดียวกัน รัฐย่อมมีหน้าที่รับผิดชอบชดเชยความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม เนื่องจากรัฐไม่สามารถคุ้มครองประชาชนของตนให้ปลอดภัยจากอาชญากรรมหรือการกระทำผิดอาญานั้น ๆ ได้ การกระทำ ความผิดอาญาที่มีผู้เสียหายนั้น มีลักษณะเป็นความผิดอยู่ในตัวของมันเอง (*Mala Inse*) หรือ ความผิดทั่ว ๆ ไปที่มีการละเมิดต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียงหรือทรัพย์สินของผู้อื่น เช่น ความผิดฐานฆ่าหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น ความผิดฐานต่อเสรีภาพ ความผิดฐานหมิ่นประมาท หรือความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ เป็นต้น¹ แต่เดิมในการดำเนินคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะเป็น จุดศูนย์กลางของกระบวนการพิจารณา ดังนี้ บทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องจึงมุ่งคุ้มครอง ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นสำคัญตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการ ในชั้นจับกุม ชั้นสอบสวน ชั้นพิจารณา พิพากษาคดี ไปจนถึงการลงโทษและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด แต่กลับไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการกระทำผิดอาญา² ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมจึงถูกกำหนดจากโครงสร้างทางสังคม

¹ อุทัย อาทิวา, คู่มือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเล่ม 2 สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดวิเจพรินตัง, 2558), หน้า 37.

² วัฒนพร คชภูมิ, รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยรพีพัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, 2559), หน้า 1.

ให้เป็น “คนชายขอบกระบวนการยุติธรรม” และถูกกำหนดจากวัฒนธรรมความเชื่อที่ว่า “เหยื่ออาชญากรรม” คือ “คนโชคร้าย” หรือเป็น “เคราะห์กรรม” ของตนที่ต้องตกเป็นเหยื่อ³

อย่างไรก็ตาม ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ได้เกิดพัฒนาการที่สำคัญของระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของนานาประเทศรวมทั้งประเทศไทย คือ การให้ความสำคัญกับสิทธิและความต้องการของเหยื่ออาชญากรรม ดังจะเห็นได้จาก การที่องค์การสหประชาชาติได้มีปฏิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง (Declaration on the Basic Principles of Justice for Victims and Abuse of Power, 1985) พัฒนาการดังกล่าวนี้ส่งผลในประการสำคัญต่อแนวคิดการลงโทษทางอาญา กล่าวคือ จากเดิมมีแนวคิดการดำเนินคดีอาญาที่มุ่งเน้นการนำตัวผู้กระทำผิดที่แท้จริงมารับโทษตามบทบัญญัติของกฎหมายในลักษณะความยุติธรรมที่มุ่งต่อการแก้แค้นทดแทน (Retributive Justice) มาเป็นการชดเชยเยียวยาความเสียหาย (Reparation) และการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม นำไปสู่การเกิดขึ้นของทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) โดยมีแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญ คือ อาชญากรรมมิใช่แค่เพียงการกระทำผิดต่อกฎหมายอาญาเท่านั้น แต่อาชญากรรมเป็นการทำลายสัมพันธ์ภาพของคนในสังคม เหยื่ออาชญากรรมควรเป็นศูนย์กลางของระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและการลงโทษ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการกระทำผิดอาญา ไม่ว่าจะเป็น ผู้กระทำผิด เหยื่ออาชญากรรม ครอบครัว ตลอดจนชุมชน ควรที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพูดคุยและร่วมกันหาทางออกที่เหมาะสมสำหรับการกระทำผิดนั้น ๆ ผู้กระทำผิดรู้สึกสำนึกในการกระทำและกล่าวคำขอโทษ พร้อมชดเชยเยียวยาความเสียหายให้กับเหยื่อและชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมนั้น รวมทั้งไม่หวนกลับมากระทำผิดซ้ำอีก⁴

ภายหลังจากที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างสูงสุดฉบับหนึ่งมีผลใช้บังคับ ประเทศไทยได้มีการพัฒนาและยกระดับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมที่สอดคล้องกับมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติ โดยมีการรับรองและคุ้มครองสิทธิดังกล่าวไว้ในกฎหมายหลายฉบับ เช่น สิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือเยียวยาความเสียหายจากรัฐตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 สิทธิในการ

³ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, *สังคมวิทยาอาชญากรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 197.

⁴ Andrew Ashworth, *Sentencing and Criminal Justice*, 6th ed. (United Kingdom: Cambridge University Press, 2015), p.98.

ดำเนินคดีอาญาและสิทธิอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นต้น อย่างไรก็ตามบทบัญญัติกฎหมายของประเทศไทยยังมีข้อจำกัดบางประการที่อาจส่งผลให้มาตรการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและครอบคลุมตามวัตถุประสงค์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม ตลอดจนโอกาสในการแสดงความคิดเห็น ข้อกังวลใจเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมที่เกิดขึ้น

ในบทความฉบับนี้ ผู้เขียนจึงได้นำเสนอถึง แนวคิดการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม มาตรการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม ในประเทศไทย มาตรการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย อังกฤษ: การจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรม วิเคราะห์ปัญหากฎหมายและแนวทางพัฒนาการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย และบทสรุป

2. แนวคิดการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม

พันธกิจหลักประการหนึ่งของรัฐคือการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมเพื่อการรักษาความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคม เมื่อใดก็ตามที่เกิดอาชญากรรมขึ้นเท่ากับว่ารัฐปฏิบัติหน้าที่บกพร่องเนื่องจากรัฐไม่สามารถให้ความคุ้มครองพลเมืองของตนให้ปลอดภัยจากอาชญากรรมนั้นได้ ดังนั้นรัฐจึงมีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมเพื่อให้ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมได้รับการชดเชยเยียวยาและเกิดความเป็นธรรมอย่างแท้จริงขึ้นในสังคม ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะได้กล่าวถึง ความหมายของผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรม และมาตรฐานระหว่างประเทศเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ความหมายของผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรม

คำว่า “เหยื่ออาชญากรรม” เป็นคำศัพท์ทางอาชญาวิทยาที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย หมายถึง บุคคลหรือคณะบุคคลที่ได้รับอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ หรือได้รับความเสียหายต่อทรัพย์สินหรือได้รับผลกระทบใดๆ จากการประกอบอาชญากรรมหรือเสียหายจากการกระทำหรือละเว้นกระทำอันเป็นความผิดกฎหมายอาญา ตัวอย่างเช่น ถูกทำร้ายร่างกาย ถูกฆ่า ถูกข่มขืน ถูกชิงทรัพย์ เป็นต้น⁵

⁵ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, สังคมวิทยาอาชญากรรม, หน้า 160.

อย่างไรก็ตามถ้อยคำดังกล่าวไม่ปรากฏอยู่ในตัวบทกฎหมาย โดยในตัวบทกฎหมายจะเรียกเหยื่ออาชญากรรมว่า “ผู้เสียหาย” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) ได้บัญญัติไว้ว่า “ผู้เสียหาย” หมายความว่าบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนได้ ดังบัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6

จากความหมายดังกล่าวจะสามารถแบ่งประเภทของผู้เสียหายได้เป็นสองประเภท ได้แก่ ผู้เสียหายที่แท้จริง (ผู้เสียหายโดยตรง) และผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายที่แท้จริง (ผู้เสียหายโดยทางอ้อม)⁶

สำหรับผู้เสียหายที่แท้จริงหรือผู้เสียหายโดยตรง มีหลักเกณฑ์ดังนี้

- (1) มีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นต่อบุคคลนั้น
- (2) บุคคลนั้นได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดนั้น กล่าวคือเป็น “ผู้เสียหายโดยพฤตินัย”
- (3) บุคคลนั้นเป็นผู้เสียหายตามกฎหมาย กล่าวคือเป็น “ผู้เสียหายโดยนิตินัย” หมายความว่าไม่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิดนั้นหรือยินยอมให้มีการกระทำความผิดนั้นหรือเกี่ยวข้องพัวพันกับการกระทำความผิดนั้น⁷

หลักเกณฑ์ข้อที่ (1) และ (2) เป็นหลักเกณฑ์ตามบทบัญญัติมาตรา 2 (4) แต่หลักเกณฑ์ข้อที่ (3) ศาลฎีกาได้วางแนวบรรทัดฐานเพิ่มเติม โดยอาศัยหลักกฎหมายทั่วไปที่ว่า “ผู้ที่มาขอพึ่งบารมีแห่งความยุติธรรมต้องมาด้วยมืออันบริสุทธิ์”⁸

อนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบ ผู้เสียหายในคดีอาญาและเหยื่ออาชญากรรมจะพบว่า ผู้เสียหายประเภทที่หนึ่งคือผู้เสียหายที่แท้จริง จะเป็นเหยื่ออาชญากรรมโดยตรง (Direct Victim) เนื่องจากเป็นผู้ที่ถูกล่วงละเมิดและได้รับความเสียหายโดยตรงจากการกระทำความผิดกฎหมายนั้น ส่วนผู้เสียหายประเภทที่สองคือ คือบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทนได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

⁶ ผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายที่แท้จริงหรือผู้เสียหายโดยอ้อม ได้แก่บุคคลที่กฎหมายบัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6 เช่น ผู้เสียหายที่แท้จริงเป็นหญิงมีสามี สามีสามารถจัดการแทนได้หากได้รับอนุญาตโดยชัดแจ้งจากภริยา หากผู้เสียหายที่แท้จริงเป็นผู้เยาว์ ผู้แทนโดยชอบธรรมจะจัดการแทนได้หรือผู้เสียหายที่แท้จริงได้ถูกทำร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจะจัดการเองได้ ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยาจะสามารถจัดการแทนได้ เป็นต้น

⁷ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสำนักพิมพ์พลสยาม พริ้นติ้ง, 2553), หน้า 65.

⁸ คณิต ภาไชย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 11.

มาตรา 4, 5, 6 จะเป็นเหยื่ออาชญากรรมโดยอ้อม (Indirect Victim) ซึ่งได้แก่บุคคลที่สามที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำผิดกฎหมายแม้ว่าการกระทำนั้นจะมีได้เกิดขึ้นแก่ผู้นั้นโดยตรงก็ตาม ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมโดยอ้อมกลุ่มนี้เป็นกลุ่มบุคคลที่ได้รับความเสียหายทางด้านจิตใจ และทรัพย์สินอันเนื่องมาจาก ครอบครัว ญาติพี่น้องผู้ใกล้ชิดอันเป็นที่รักของตนได้ตกเป็นเหยื่อโดยตรงของอาชญากรรม ส่งผลให้บุคคลกลุ่มนี้ต้องได้รับทุกขเวทนา มีความวิตกกังวล หวาดกลัว อาชญากรรม และอาจมีผลกระทบต่อวิถีทางในการดำเนินชีวิตอันเกิดจากอาชญากรรมดังกล่าวไปด้วย เช่น สามี ภริยา บุตร บิดา มารดา เป็นต้น นอกจากนี้ในมุมมองด้านอาชญาวิทยา ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมโดยทางอ้อม ยังหมายถึงความรวมถึง ประชาชน ชุมชน หรือสังคมที่เกิดอาชญากรรมขึ้นอีกด้วยในฐานะของสมาชิกของสังคมที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรม โดยต้องประสบกับความรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและไม่สามารถคาดเดาได้ว่าตนและสมาชิกในครอบครัวจะตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมในวันใดวันหนึ่งหรือไม่¹⁰

ทั้งนี้ เหยื่ออาชญากรรมมีความแตกต่างจากผู้เสียหาย กล่าวคือ เหยื่ออาชญากรรมจะพิจารณาตามความเป็นจริง หรือตามพฤติการณ์ ดังนั้นแม้เหยื่อจะมีส่วนร่วมในการกระทำผิดผิด แต่ในทางอาชญาวิทยาก็ยังคงถือว่าบุคคลนั้นเป็นเหยื่ออาชญากรรม¹¹ ส่วนผู้เสียหายนั้นตาม

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 160-161.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 162.

¹¹ สตีเฟน ชาฟเฟอร์ (Stephen Schafer) ได้จำแนกประเภทของเหยื่ออาชญากรรมไว้ 7 ประเภทโดยพิจารณาจากความรับผิดชอบและความสัมพันธ์ระหว่างอาชญากรรมกับเหยื่ออาชญากรรม

(1) เหยื่อที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอาชญากรรม (un-related victims) เป็นผู้รับเคราะห์ จากการกระทำของอาชญากร โดยมิได้มีความสัมพันธ์กับอาชญากร

(2) เหยื่อที่ยั่วให้เกิดอาชญากรรม (provocative victims) เป็นผู้ที่ทำให้อาชญากรเกิดความโกรธเคืองหรือไม่พอใจ เป็นการยั่วให้เกิดการกระทำร้ายแก่เหยื่อเอง

(3) เหยื่อที่จูงใจให้เกิดอาชญากรรม (precipitative victims) เป็นเหยื่อที่มีพฤติกรรมไปในทางที่ล่อตาล่อใจให้เกิดอาชญากรรม โดยที่เหยื่อเองก็ได้ตั้งใจ

(4) เหยื่อที่มีความอ่อนแอทางชีวภาพ (biologically weak victims) เป็นผู้ที่มีความอ่อนแอทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นเหตุให้อาชญากรมีความคิดที่จะทำร้ายเขาเหล่านั้น

(5) เหยื่อที่มีความอ่อนแอทางสังคม (socially weak victims) เป็นพวกไม่มีความมั่นคงในทางสังคม ไม่ได้เป็นสมาชิกอย่างภาคภูมิของชุมชน มีปัญหาทางวัฒนธรรมและการปรับตัวให้เข้ากับสังคม

(6) ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อตนเอง (self-victimizing victims) เป็นผู้ที่มีสำนึกใจกระทำความผิดเสียเอง จึงเป็นอาชญากรและเหยื่อในตัวคนๆ เดียว

(7) เหยื่อการเมือง (political victim) คือ ผู้ที่เป็นคู่แข่งในการรณรงค์เพื่อตำแหน่งที่มีอำนาจในทางการเมืองแต่ถูกฝ่ายที่มีอำนาจอยู่ก่อนแล้ว เจาะจงว่าเป็นผู้ที่กระทำความผิด อ้างถึงใน ภัทวรรณ ทองใหญ่, **อาชญาวิทยาและทัณฑ์วิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2553), หน้า 70-71.

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) ต้องเป็นผู้เสียหายตามกฎหมาย กล่าวคือเป็น “ผู้เสียหายโดยนิตินัย” เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ หากบุคคลใดมีส่วนร่วมในการกระทำความผิดนั้นหรือยินยอมให้มีการกระทำความผิดนั้นหรือเกี่ยวข้องพัวพันกับการกระทำความผิดนั้น บุคคลนั้นย่อมมีอาจเป็นผู้เสียหาย และไม่มีสิทธิฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตลอดจนไม่สามารถขอรับความคุ้มครองตามกฎหมายอื่น ๆ จากรัฐ เช่น การขอรับค่าตอบแทนตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544 ซึ่งกำหนดถึงผู้เสียหายที่มีสิทธิได้รับค่าตอบแทนไว้ว่าจะต้องไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น เป็นต้น

2.2 มาตรฐานระหว่างประเทศเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม

การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมไม่ใช่เรื่องของมนุษยธรรม แต่เป็นเรื่องของสิทธิอันชอบธรรม¹² ในฐานะสิทธิมนุษยชนที่พึงได้รับการรับรองคุ้มครองจากรัฐซึ่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ข้อ 8 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอย่างได้ผลโดยศาลแห่งชาติซึ่งมีอำนาจเนื่องจากการกระทำใด ๆ อันละเมิดต่อสิทธิขั้นมูลฐานซึ่งตนได้รับจากรัฐธรรมนูญ” ทั้งนี้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมุ่งให้ความคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแก่ผู้ถูกกล่าวหา ในส่วนของผู้ต้องหาและจำเลยตลอดจนนักโทษตามคำพิพากษาเป็นสำคัญ เนื่องจากในอดีตระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศต่าง ๆ ได้ปฏิบัติต่อผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดเป็นเสมือนวัตถุแห่งการดำเนินคดี (object) ดังนั้นองค์การสหประชาชาติจึงเน้นความสำคัญของการปฏิบัติต่อผู้ต้องหา จำเลยและผู้กระทำผิดเป็นลำดับแรกมากกว่าที่จะคำนึงถึงผู้เสียหาย¹³

อย่างไรก็ตาม การคุ้มครองสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมและผู้เสียหายในคดีอาญาได้ริเริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา ในปี ค.ศ. 1985 องค์การสหประชาชาติโดยมติที่ประชุมสมัชชาใหญ่ที่ 40/34 ได้ประกาศรับรองปฏิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจไม่ถูกต้อง (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power)¹⁴

¹² ชาตี ชัยเดชสุริยะ, *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2548), หน้า 168.

¹³ อุทัย อาทิวา, *คู่มือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2 สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา*, หน้า 124.

¹⁴ ปฏิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการ

ซึ่งได้กำหนดมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายไว้ 4 ประการ มีสาระสำคัญสามารถสรุปได้ดังนี้ กล่าวคือ

(1) การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม (Access to Justice and Fair Treatment) เพื่อให้ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีสิทธิเรียกร้องผ่านกระบวนการยุติธรรม¹⁵ องค์กรศาลและองค์กรของฝ่ายบริหารจะต้องวางมาตรการที่จำเป็นเพื่อส่งเสริมให้ผู้เสียหายได้รับการชดใช้เยียวยา ผ่านวิธีพิจารณาที่รวดเร็วและเป็นธรรม ประหยัดและเข้าถึงกระบวนการนั้นได้ง่าย¹⁶ รวมทั้งให้คำแนะนำและแจ้งให้ผู้เสียหายทราบถึงกระบวนการพิจารณาตั้งแต่ บทบาทหน้าที่ ขอบเขต ระยะเวลา ความคืบหน้าของคดี จัดให้ผู้เสียหายได้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกและให้ข้อเท็จจริงโดยมีกระบวนการรับฟังผู้เสียหายเกี่ยวกับความเสียหายที่ได้รับภายใต้ระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของแต่ละประเทศ ตลอดจนจัดให้ผู้เสียหายได้รับการช่วยเหลือ (Assistance) อย่างเหมาะสมตามสมควร ตั้งแต่เริ่มต้นคดีจนถึงสิ้นสุดกระบวนการทางกฎหมาย¹⁷

(2) การได้รับการชดเชยความเสียหายโดยผู้กระทำผิด (Restitution) ผู้กระทำผิดตลอดจนบุคคลที่สามเช่น บิดา มารดาภริยาผู้เยาว์เป็นผู้กระทำความผิดที่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของผู้กระทำผิดจะต้องชดใช้เยียวยาให้กับผู้เสียหายครอบครัวหรือทายาทของผู้เสียหายอย่างเป็นธรรมและเหมาะสม การชดใช้เยียวยาดังกล่าวหมายความรวมถึงการคืนทรัพย์สินหรือชดใช้ราคาสำหรับความสูญหายหรือเสียหายของทรัพย์สินนั้นรวมทั้งการชดใช้ค่าเสียหายที่ผู้เสียหายได้ทอรองจ่ายไปก่อนเนื่องจากการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม ตลอดจนค่าใช้จ่ายอื่น ๆ และการชดเชยสิทธิของผู้เสียหายที่ต้องเสียไปนั้น¹⁸ นอกจากนี้รัฐพึงพิจารณาปรับปรุงข้อปฏิบัติต่างระเบียบ ตลอดจนข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดให้การชดเชยเยียวยาความเสียหายโดยผู้กระทำผิด (Restitution) เป็นมาตรการทางลงโทษทางเลือกรูปแบบหนึ่งในคดีอาญา¹⁹

ใช้อำนาจไม่ถูกต้อง (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power) ได้ให้ความหมายของ “ผู้เสียหายจากอาชญากรรม” (victims) ไว้ว่า บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ได้รับความเสียหายไม่ว่าจะในด้านการบาดเจ็บทางร่างกายหรือสภาพจิตใจ ความเจ็บปวดทรมานความรู้สึกนึกคิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจหรือสิทธิพื้นฐานโดยเป็นผลจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำซึ่งการละเมิดต่อกฎหมายอาญาหรือกฎหมายที่บัญญัติให้การใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบเป็นความผิดทางอาญานั้นเป็นกฎหมายของประเทศนั้น ๆ

¹⁵ Section 4 of Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985

¹⁶ Section 5 of Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985

¹⁷ Section 6 of Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985

¹⁸ Section 8 of Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985

¹⁹ Section 9 of Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985

(3) การได้รับการชดเชยความเสียหายโดยรัฐ (Compensation) รัฐพึงจัดให้มีมาตรการชดเชยเยียวยาค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายในกรณีที่ค่าสินไหมทดแทนที่ได้รับจากผู้กระทำผิดหรือโดยทางอื่น ๆ ยังไม่เพียงพอแก่การชดเชยเยียวยาผู้เสียหาย²⁰ รวมทั้งจัดตั้งกองทุนแห่งชาติเพื่อการชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหาย²¹

(4) การให้บริการความช่วยเหลือ (Assistance) ผู้เสียหายพึงได้รับความช่วยเหลือที่จำเป็นทั้งในด้านวัตถุ การรักษาพยาบาล ตลอดจนความช่วยเหลือในด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกและความช่วยเหลือทางสังคมทั้งจากรัฐ อาสาสมัครและชุมชน²²

มาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมในข้างต้นเป็นแนวทางให้ประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยในฐานะสมาชิกขององค์การสหประชาชาตินำไปปฏิบัติโดยสร้างระบบและกลไกในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อพัฒนาและยกระดับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายเหยื่ออาชญากรรมและผู้เสียหายให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมและระบบกฎหมายของแต่ละประเทศดังที่ผู้เขียนจะได้อธิบายในหัวข้อต่อไป

3. มาตรการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมในประเทศไทย

ประเทศไทยได้มีการรับรองและยกระดับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาให้สอดคล้องกับปฏิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจไม่ถูกต้อง (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power) ทั้ง 4 ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิในการดำเนินคดีอาญาของผู้เสียหายและสิทธิที่จะได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับจากการกระทำผิดอาญานั้นๆซึ่งได้มีการพัฒนาขึ้นตามลำดับ มีรายละเอียดสามารถสรุปได้ ดังนี้

1) การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม (Access to Justice and Fair Treatment) ประเทศไทยมีบทบัญญัติกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิและให้อำนาจผู้เสียหายในการดำเนินคดีอาญาและเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอยู่ในระดับที่สูงมากตั้งแต่สิทธิในการริเริ่มคดีอาญาของผู้เสียหาย โดยการร้องทุกข์เพื่อร้องขอให้รัฐดำเนินคดีลงโทษผู้กระทำผิด²³ การฟ้องคดี

²⁰ Section 12 of Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985

²¹ Section 13 of Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985

²² Section 14 of Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power 1985

²³ มาตรา 2 (7) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

อาญา²⁴ การขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการ²⁵ ไปจนถึงสิทธิในการระงับคดีไม่ว่าจะเป็นการถอนคำร้องทุกข์ การถอนฟ้องและการยอมความในกรณีความผิดต่อส่วนตัว²⁶ ซึ่งเป็นสิทธิเด็ดขาดของผู้เสียหายและตัดอำนาจการดำเนินคดีต่อไปโดยรัฐและเมื่อศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งใด ๆ แล้วผู้เสียหายไม่เห็นด้วยกับผลของคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นต้องการโต้แย้งก็สามารถใช้สิทธิอุทธรณ์ฎีกาคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลล่างได้ทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาข้อกฎหมาย²⁷

ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยยื่นคำร้องขอปล่อยตัวชั่วคราว ผู้เสียหายมีสิทธิยื่นคัดค้านการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 108²⁸ ในการวินิจฉัยคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว ศาลจะต้องพิจารณาคำคัดค้านของพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ โจทก์ หรือผู้เสียหาย (ถ้ามี) ประกอบด้วย เนื่องจากผู้เสียหายซึ่งส่วนใหญ่มีฐานะเป็นพยานในคดี ตลอดจนสมาชิกในครอบครัว อาจถูกกลั่นแกล้ง ข่มขู่จากผู้ต้องหาหรือจำเลย ผู้มีอิทธิพลในระหว่างที่ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวก็ได้ ส่งผลให้ผู้เสียหายเกิดความเกรงกลัวและไม่กล้าให้การเป็นพยานหรือดำเนินคดีกับผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อไป

นอกจากบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาและสิทธิอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประธานศาลฎีกาได้ออกคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ. 2563 เพื่อให้กระบวนการทางศาลทุกขั้นตอนมีการปฏิบัติต่อผู้เสียหายซึ่งตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับหลักการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติ เช่น เมื่อศาลเห็นเป็นการจำเป็น ศาลสามารถสั่งให้เจ้าหน้าที่ศาลจัดทำข้อมูลประวัติของผู้เสียหาย ผลกระทบหรือความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อผู้เสียหาย ความคิดเห็นหรือความกังวลใจของผู้เสียหาย ตลอดจนพฤติการณ์อื่นใดที่เกี่ยวข้องซึ่งศาลเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อคดี²⁹ มีการอธิบายสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายของผู้เสียหาย มีการแจ้งขั้นตอนการดำเนินกระบวนการพิจารณา

²⁴ มาตรา 28 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

²⁵ มาตรา 30 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

²⁶ มาตรา 39 (2) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

²⁷ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)) ข้อ 14 (5) ในคดีอาญาประเทศไทยใช้ระบบการอุทธรณ์-ฎีกาโดยสิทธิ (Appeal by Right) กล่าวคือ คู่ความหรือบุคคลที่ถูกกระทบสิทธิโดยตรงจากผลแห่งคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลล่าง สามารถอุทธรณ์ฎีกาได้เว้นแต่ จะถูกจำกัดตัดสิทธิในการอุทธรณ์หรือฎีกาโดยบทกฎหมายใดบทหนึ่ง ทั้งนี้สิทธิในการอุทธรณ์ของโจทก์หรือจำเลยนั้นถือเป็นสิทธิมนุษยชนตามมาตรฐานสากล

²⁸ มาตรา 108 วรรคหนึ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

²⁹ ข้อ 3 วรรคหนึ่ง คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ. 2563

รวมถึงความคับหน้าและการสิ้นสุดการดำเนินกระบวนการพิจารณาให้ผู้เสียหายได้ทราบ³⁰ หรือในการพิจารณาคำร้องขอปล่อยชั่วคราวผู้เสียหาย ศาลจะต้องคำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิต ร่างกายจิตใจ ทรัพย์สินและสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้เสียหายโดยอาจสอบถามความคิดเห็นของผู้เสียหายเพื่อประกอบการพิจารณาสั่งคำร้องขอปล่อยชั่วคราว³¹ โดยอาจกำหนดมาตรการกำกับดูแลความประพฤติของผู้ถูกปล่อยชั่วคราว โดยคำนึงถึงความปลอดภัยและสิทธิของผู้เสียหาย เช่น ห้ามยุ่งเกี่ยวหรือติดต่อกับผู้เสียหายไม่ว่าด้วยวิธีการใด ห้ามเข้าไปในสถานที่ที่ผู้เสียหายอยู่อาศัย³² เป็นต้น นอกจากนี้ ในการกำหนดโทษ ศาลพึงรับฟังความคิดเห็นของผู้เสียหายและคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่ผู้เสียหายประกอบด้วยเสมอ และในกรณีที่ศาลจะพิพากษาการกำหนดโทษหรือการลงโทษและคุมประพฤติจำเลย หากผู้เสียหายยังไม่ได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนพึงกำหนดให้การชดชวยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเป็นเงื่อนไขในการคุมประพฤติจำเลยด้วย รวมทั้งอาจวางเงื่อนไขให้จำเลยปฏิบัติหรือละเว้นปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อป้องกันอันตรายหรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นแก่ผู้เสียหายด้วยก็ได้³³

(2) การได้รับการชดเชยความเสียหายจากผู้กระทำผิด (Restitution) ผู้เขียนได้จัดแบ่งประเภทของการชดเชยความเสียหายโดยผู้กระทำผิดภายใต้กฎหมายของประเทศไทยออกเป็นสองรูปแบบ กล่าวคือ การชดเชยความเสียหายที่เป็นทรัพย์สินหรือตัวเงินและมีใช้ตัวเงิน

ในกรณีของการชดเชยเยียวยาความเสียหายที่เป็นตัวเงิน เมื่อมีความผิดอาญาเกิดขึ้น อันก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจหรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกายชื่อเสียงหรือความเสียหายในทรัพย์สิน ผู้เสียหายสามารถใช้สิทธิฟ้องคดีอาญาและคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องอาญา³⁴ ต่อศาลที่มีเขตอำนาจเพื่อเรียกร้องให้ผู้กระทำผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนได้ อย่างไรก็ตามผู้เสียหายจะต้องรับผิดชอบเสียค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในส่วนของคดีแพ่งด้วย³⁵ สำหรับในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ในกรณีความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ได้แก่ลักทรัพย์ วิ่งราว ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์

³⁰ ข้อ 4 คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ. 2563

³¹ ข้อ 6 คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ. 2563

³² ข้อ 7 คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ. 2563

³³ ข้อ 10 คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ. 2563

³⁴ คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา หมายถึง คดีแพ่งที่มีมูลหรือเหตุจากการกระทำผิดอาญา ซึ่งคดีอาญามักจะก่อให้เกิดมูลคดีในทางแพ่งในลักษณะละเมิดด้วย เช่น การทำร้ายร่างกาย นอกจากจะเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 295 แล้วก็เป็นเหตุให้เรียกค่าสินไหมทดแทนอันเกิดจากการกระทำละเมิด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 อ้างถึงใน สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับอ้างอิง)**, พิมพ์ครั้งที่ 19 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2562), หน้า 40.

³⁵ มาตรา 40 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

โจรสลัด กรรโชก ฆ็อบโกหรือยกยอก ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกทรัพย์สินหรือราคาที่เขาสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำความผิดคืน พนักงานอัยการอาจมีคำขอให้ศาลสั่งให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินแทนผู้เสียหายอันเป็นการเรียกให้ผู้กระทำผิดชดใช้แก่ผู้เสียหายอีกทางหนึ่งด้วย³⁶ นอกจากนี้ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์หากผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจหรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกายหรือชื่อเสียงหรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำผิดของจำเลย ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนก็ได้เช่นกัน³⁷ โดยได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลในส่วนของคุณตีแฟง³⁸ ทั้งนี้เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมให้ได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนโดยสะดวกและรวดเร็ว

สำหรับการชดเชยความเสียหายโดยผู้กระทำผิด ในรูปแบบที่มีใช้ตัวเงินแต่เป็นการชดเชยเยียวยาผู้เสียหายทางด้านจิตใจ ได้แก่ การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกยุติธรรมที่มีการคำนึงถึงเหยื่อหรือผู้เสียหาย รวมทั้งมีการนำครอบครัวและชุมชนซึ่งมีฐานะเป็นเหยื่อโดยทางอ้อมเข้ามามีส่วนรับรู้และร่วมกันแก้ไขเยียวยาผู้เสียหาย มาปรับใช้กับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในคดีความผิดที่ไม่ร้ายแรง เช่น คดีความผิดเล็กน้อยตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ความผิดที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำผิดตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 หรือ คดีซึ่งมีโทษจำคุกหรือปรับและศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี ไม่ว่าจะลงโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม เมื่อศาลได้พิพากษาให้มีการรอกการกำหนดโทษหรือรอกการลงโทษจำเลยตามหลักเกณฑ์ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 ศาลอาจกำหนดเงื่อนไขคุมความประพฤติผู้กระทำผิดโดยให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือเยียวยาความเสียหายโดยวิธีอื่นให้แก่ผู้เสียหายตามที่ผู้กระทำผิดและผู้เสียหายตกลงกันได้³⁹ เป็นต้น

(3) การได้รับการชดเชยความเสียหายโดยรัฐ (Compensation) เมื่อมีการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้นและมีบุคคลตกเป็นเหยื่อเท่ากับว่ารัฐบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่ในการคุ้มครองประชาชนทุกคนให้ได้รับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ดังนั้นรัฐจึงมีหน้าที่รับผิดชอบแก้ไขเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น สำหรับประเทศไทย สิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมที่จะได้รับการช่วยเหลือเยียวยาจากรัฐได้ถูกรับรองและคุ้มครองไว้เป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร

³⁶ มาตรา 43 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

³⁷ มาตรา 44/1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

³⁸ มาตรา 253 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

³⁹ มาตรา 56 วรรคสาม (7) ประมวลกฎหมายอาญา

ไทย พ.ศ. 2540 และเป็นที่มาของการตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการต่าง ๆ ในการที่รัฐจะเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายในคดีอาญา แม้ในปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 จะถูกยกเลิกไปแล้ว แต่สิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายยังคงได้รับการรับรองไว้โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 25 วรรคท้าย ซึ่งกำหนดให้บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดอาญาของบุคคลอื่นย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ⁴⁰

อนึ่ง เหยื่อหรือผู้เสียหายที่มีสิทธิได้รับค่าตอบแทนตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ผู้เสียหายที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม และจำเลยในคดีอาญาหรือเหยื่อของกระบวนการยุติธรรม⁴¹

โดยพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 3 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ผู้เสียหาย” ไว้หมายถึงบุคคลที่ได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิต ร่างกายหรือจิตใจ จากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่นโดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น

สำหรับฐานความผิดที่ผู้เสียหายอาจขอรับค่าตอบแทน⁴² จากรัฐได้ เช่น ถูกข่มขืนกระทำชำเราหรือถูกกระทำอนาจาร ถูกทำร้ายได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตาย ถูกหลอกลวงได้รับบาดเจ็บถึงแก่ความตาย (กรณีเจตนาโดยพลาด ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 60) ได้รับบาดเจ็บสาหัสหรือตายจากการกระทำโดยประมาทเลินเล่อของผู้อื่นโดยพิสูจน์แล้วมีข้อยุติว่า

⁴⁰ ไพโรจน์ ตินชาติอารักษ์ และ บุชรินทร์ หลวงประสาร, “แนวทางการช่วยเหลือผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมและผู้ไม่ได้รับความเป็นธรรมแบบบูรณาการ “ยุติธรรมใส่ใจ (Justice Care),” วารสารกระบวนการยุติธรรม 12 (เมษายน 2562): หน้า 127.

⁴¹ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 3 จำเลยในคดีอาญา หมายถึง บุคคลที่ถูกฟ้องต่อศาลว่าได้กระทำความผิดอาญา และมาตรา 20 จำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดีต่อมาปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด มีการถอนฟ้องระหว่างการดำเนินคดีหรือมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าไม่ได้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

⁴² มาตรา 18 พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ค่าตอบแทน ได้แก่ ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล รวมทั้งค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ ค่าตอบแทนในกรณีผู้เสียหายถึงแก่ความตาย ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างที่ไม่สามารถประกอบการทำงานได้ตามปกติ ค่าตอบแทนอื่นตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร

ผู้เสียหายไม่ได้มีส่วนประมาทด้วย ความผิดฐาน ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ เป็นต้น⁴³ ในคดีที่มีการร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาพนักงานสอบสวนมีหน้าที่แจ้งให้ผู้เสียหายหรือทายาทซึ่งได้รับความเสียหายที่มาร้องทุกข์ดังกล่าวทราบถึงสิทธิการได้รับค่าตอบแทนจากรัฐด้วย⁴⁴ ทั้งนี้ผู้เสียหายหรือทายาทซึ่งได้รับความเสียหายที่มีสิทธิขอรับค่าตอบแทนจะต้องยื่นคำขอต่อคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาภายใน 1 ปี นับจากวันที่ผู้เสียหายได้รู้ถึงการกระทำผิด⁴⁵

(4) การให้บริการความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา (Assistance) เพื่อเป็นการยกระดับการคุ้มครองสิทธิแก่ผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรม ชุมชน และองค์กรต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบายและมีส่วนร่วมในการให้บริการความช่วยเหลือแก่เหยื่ออาชญากรรม เช่น การจัดทำแนวทางการช่วยเหลือผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมและผู้ไม่ได้รับความเป็นธรรมแบบบูรณาการ “ยุติธรรมในใจ (Justice Care)” กระทรวงยุติธรรม⁴⁶ การตั้งศูนย์กลางข้อมูลผู้เสียหาย ศาลยุติธรรม⁴⁷ เป็นต้น

⁴³ รายการแนบท้ายพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559

⁴⁴ มาตรา 6/1 พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559

⁴⁵ มาตรา 22 พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559

⁴⁶ แนวทางการช่วยเหลือผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมและผู้ไม่ได้รับความเป็นธรรมแบบบูรณาการ “ยุติธรรมในใจ (Justice Care)” มุ่งเน้นให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายหรือเหยื่อที่เป็นผู้ด้อยโอกาสในสังคมให้ได้รับความช่วยเหลือด้วยความรวดเร็วภายใน 24 ชั่วโมง อันเป็นการลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในสังคม โดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัดจะทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหลักในการบูรณาการการช่วยเหลือดังกล่าว โดยมีผู้ประสานงานหลัก (Case Manger) ทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานในพื้นที่แจ้งสิทธิแก่ผู้เสียหายภายใน 24 ชั่วโมง ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้สิทธิในกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งให้คำปรึกษาด้านจิตใจแก่ผู้เสียหาย ครอบครัวและผู้ได้รับผลกระทบโดยประสานกับนักสังคมสงเคราะห์หรือนักจิตวิทยาของกระทรวงยุติธรรมในพื้นที่ อ้างถึงใน ไพโรจน์ ติมชาติอารักษ์และบุษรินทร์ หลวงประสาร, “แนวทางการช่วยเหลือผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมและผู้ไม่ได้รับความเป็นธรรมแบบบูรณาการ “ยุติธรรมในใจ (Justice Care),” วารสารกระบวนการยุติธรรม 12 (เมษายน 2562): หน้า 127.

⁴⁷ การจัดตั้งศูนย์กลางข้อมูลผู้เสียหาย เป็นการดำเนินการตามนโยบายของประธานศาลฎีกา พ.ศ. 2563-2564 ข้อ 2 สมุด “สร้างคุณภาพแห่งสิทธิ” มุ่งเน้นการยกระดับการคุ้มครองสิทธิแก่ผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรม เพื่อเป็นการสร้างสมดุลกับการคุ้มครองผู้ต้องหาและจำเลยเพื่อให้ศาลได้รับฟังและทราบถึงความประสงค์ของผู้เสียหายที่ต้องการได้รับเยียวยา ดูแลแก้ไขความเดือดร้อนเสียหายอันเป็นผลจากการกระทำผิดอาญาของผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย จิตใจและทรัพย์สิน เพื่อให้ศาลจะได้ให้ความช่วยเหลือที่สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น ตลอดจนประชาสัมพันธ์ให้ผู้เสียหายได้รู้สิทธิใช้สิทธิและเข้าถึงสิทธิทางศาลอย่างทั่วถึงและรวดเร็วที่สุด อ้างถึงใน ศาลยุติธรรม, “อบอุ่น ห่วงใย ให้ความสำคัญแก่ผู้เสียหาย,” [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/iid/232912> [18 กุมภาพันธ์ 2564]

สำหรับประเทศไทย การให้บริการความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายได้ถูกรองรับและคุ้มครองไว้ในกฎหมายหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ได้มีการจัดตั้งกองทุนยุติธรรมขึ้น มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือประชาชนให้สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างทั่วถึง เสมอภาคและเป็นธรรมโดยให้ความช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี การปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน⁴⁸ และให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน⁴⁹ นอกจากนี้ในกรณีที่ผู้เสียหายเป็นพยาน⁵⁰ ในคดีอาญาก็จะมีสิทธิได้รับความคุ้มครอง ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพยานในคดีอาญา พ.ศ. 2546 ด้วย เช่น สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองความปลอดภัย⁵¹ สิทธิที่จะได้รับค่าตอบแทนความเสียหายในกรณีที่เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ชื่อเสียง ทรัพย์สินของพยานเพราะมีการกระทำผิดอาญาโดยเจตนาเนื่องจากการที่พยานจะมาหรือได้มาเป็นพยาน⁵² เป็นต้น

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าประเทศไทยได้มีการบัญญัติกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิและให้อำนาจผู้เสียหายในการดำเนินคดีอาญาและสิทธิที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาอยู่ในระดับที่สูงมากด้วยเหตุที่พื้นฐานแนวความคิดในระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยได้ประยุกต์หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเข้ากับหลักการดำเนินคดีอาญาโดยเอกชน⁵³ ในส่วนของมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการชดเชยเยียวยาให้กับผู้เสียหายที่ตกเป็นเหยื่อไม่ว่าจะเป็นการชดเชยเยียวยาโดยผู้กระทำผิดหรือโดยรัฐก็ได้มีการพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ดังที่ปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนค่าใช้จ่ายแก่จำเลย

⁴⁸ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และ เงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน

ข้อ 9 ผู้ขอรับความช่วยเหลือจากการกระทำในกรณีดังต่อไปนี้เป็นผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือ

(1) เป็นผู้เสียหายจากการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย

(2) เป็นจำเลยที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษาเกินกำหนด

(3) เป็นจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน

ค่าใช้จ่ายในคดีอาญาและถูกคุมขังในระหว่างการสอบสวน

(4) การละเมิดสิทธิมนุษยชนในกรณีอื่นใดที่คณะกรรมการเห็นสมควร

⁴⁹ มาตรา 9 พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558

⁵⁰ มาตรา 3 พระราชบัญญัติคุ้มครองพยานในคดีอาญา พ.ศ. 2546 พยาน หมายความว่า พยานบุคคลซึ่งจะมาให้ หรือ ได้ให้ข้อเท็จจริงต่อพนักงานผู้มีอำนาจสืบสวนคดีอาญา พนักงานผู้มีอำนาจสอบสวนคดีอาญา พนักงานผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญา หรือศาลในการดำเนินคดีอาญา รวมทั้งผู้ชำนาญการพิเศษแต่มีให้หมายความร่วมมือถึงจำเลยที่อ้างตนเองเป็นพยาน

⁵¹ มาตรา 6 พระราชบัญญัติคุ้มครองพยานในคดีอาญา พ.ศ. 2546

⁵² มาตรา 15 พระราชบัญญัติคุ้มครองพยานในคดีอาญา พ.ศ. 2546

⁵³ อุทัย อาทิวา, คู่มือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเล่ม 2 สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา, หน้า 127.

ในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่ามาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยยังขาดการเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมสามารถแสดงความคิดเห็น ข้อกังวลใจ เกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมในทุกขั้นตอนของการดำเนินคดี เมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายหมายของประเทศอังกฤษซึ่งเป็นประเทศหนึ่งที่มีระบบกระบวนการยุติธรรมที่เป็นมาตรฐานดังที่ผู้เขียนจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

4. มาตรการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศอังกฤษ: การจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรม

คำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมที่เกิดขึ้นกับเหยื่อ (Victim Personal Statement: VPS) เป็นคำแถลงที่เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายได้แสดงความรู้สึกของตนเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากอาชญากรรมไม่ว่าจะเป็นผลกระทบต่อร่างกาย อารมณ์ สถานะทางการเงิน ซึ่งมีความแตกต่างจากคำแถลงการณพยาน (Witness Statement) ที่เป็นการอธิบายเหตุการณ์เกี่ยวกับอาชญากรรมนั้นว่าเกิดขึ้นที่ไหน เมื่อใด ใครเป็นผู้กระทำความผิดด้วยวิธีการใด⁵⁴ กฎหมายของประเทศอังกฤษเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยการจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมในกระบวนการขึ้นก่อนฟ้องและชั้นพิจารณาตลอดจนชั้นบังคับโทษ มีรายละเอียดสามารถสรุปได้ดังนี้

4.1 การจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมในชั้นก่อนฟ้องและชั้นพิจารณา

เมื่อพิจารณากฎหมายของประเทศอังกฤษ ตาม Domestic Violence Crime and Victim Act 2004 มาตรา 33 ประกอบกับ Code of Practice for Victims of Crime 2015 เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายมีสิทธิที่จะจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมที่เกิดขึ้นกับตน หรือ Victim, Personal Statement (VPS) เพื่อให้ศาลใช้ประกอบการพิจารณาพิพากษาคดีได้ ทั้งนี้ ตาม Criminal Justice Act 2003 มาตรา 143 (1) ในการวินิจฉัยว่าพฤติการณ์การกระทำผิดมีความร้ายแรงหรือไม่จะต้องพิจารณาจากความชั่วร้ายในตัวผู้กระทำความผิดประกอบกับภัยอันตรายใดๆที่เกิดขึ้นจากการกระทำผิด หรือที่ผู้กระทำความผิดตั้งใจให้เกิดหรือน่าจะเกิดขึ้นจาก

⁵⁴ Ministry of Justice, Code of Practice for Victims of Crime 2015, [Online], Available from https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/476900/code-of-practice-for-victims-of-crime.PDF [12 November 2020]

การกระทำความผิดนั้นซึ่งหมายความรวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเหยื่อหรือผู้เสียหายด้วย⁵⁵

ทั้งนี้ กระบวนการจะเริ่มต้นจากเจ้าหน้าที่ตำรวจจะอธิบายให้ผู้เสียหายที่ตกเป็นเหยื่อทราบถึงการดำเนินคดีอาญา กระบวนการสอบสวน ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือจากองค์กรช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม (Victim Support Services) เมื่อผู้เสียหายให้ปากคำแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจ (Witness Statement) เจ้าหน้าที่ตำรวจจะแจ้งให้ทราบถึงสิทธิในการจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมที่เกิดขึ้นกับเหยื่อ (Victim Personal Statement) และผู้เสียหายมีสิทธิเลือกว่าจะให้มีการอ่าน (โดยตัวผู้เสียหายเองหรือบุคคลอื่นๆ เช่น ครอบครัวหรือพนักงานอัยการ) หรือเปิด (กรณีมีการบันทึกเสียง) คำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมที่ได้จัดทำขึ้นประกอบการพิจารณาของศาลหรือไม่ก็ได้ในกรณีที่มีพยานหลักฐานชัดเจนว่าจำเป็นผู้กระทำความผิดจริง⁵⁶ อนึ่ง แม้ผู้เสียหายจะเลือกให้มีการอ่านคำแถลง แต่หากภายหลังไม่ต้องการให้มีการอ่านคำแถลงซึ่งเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมของตนในการพิจารณาของศาล ก็สามารถขอยกเลิกการอ่านคำแถลงได้ อย่างไรก็ตามคำแถลงดังกล่าวยังคงถูกรวบรวมเป็นพยานเอกสารชิ้นหนึ่งในสำนวน⁵⁷

หากผู้เสียหายไม่ได้จัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมไว้ในตอนต้นภายหลังการให้ปากคำกับเจ้าพนักงานตำรวจ ผู้เสียหายอาจจัดทำคำแถลงดังกล่าวต่อเจ้าพนักงานตำรวจภายหลังได้ในเวลาใดๆก่อนที่จะเข้าสู่การพิจารณาของศาล⁵⁸ ในกรณีของผู้เสียหายที่พึงได้รับความคุ้มครองเป็นพิเศษ 3 ประเภท ได้แก่ ผู้เสียหายในการกระทำผิดอาญาร้ายแรง (Victims of Most Serious Crimes)⁵⁹ ผู้เสียหายที่ตกเป็นเหยื่ออย่างต่อเนื่อง (Persistently Targeted Victims)⁶⁰ และผู้เสียหายที่เป็นกลุ่มเปราะบาง (Vulnerable or Intimidated Victims)⁶¹ สามารถ

⁵⁵ Andrew Ashworth, **Sentencing and Criminal Justice**, p.440.

⁵⁶ Ministry of Justice, Code of Practice for Victims of Crime 2015, para 1.13.

⁵⁷ Ministry of Justice, Code of Practice for Victims of Crime 2015, para 1.14.

⁵⁸ Ministry of Justice, Code of Practice for Victims of Crime 2015, para 1.15.

⁵⁹ ผู้เสียหายในการกระทำผิดอาญาร้ายแรง (victims of most serious crimes) ได้แก่ ผู้เสียหายในความผิดเกี่ยวกับการกระทำความรุนแรงในครอบครัว อาชญากรรมที่เกิดจากความเกลียดชัง การก่อการร้าย ความผิดเกี่ยวกับเพศ ความผิดฐานค้ามนุษย์ ความผิดฐานพยายามฆ่า ลักพาตัวเรียกค่าไถ่ ความผิดฐานลอบวางเพลิงที่มีเจตนาประสังคีให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตและร่างกาย อ้างถึงใน Ministry of Justice, Code of Practice for Victims of Crime 2015, para 1.8.

⁶⁰ ผู้เสียหายที่ตกเป็นเหยื่ออย่างต่อเนื่อง (persistently targeted victims) ได้แก่ ผู้เสียหายที่ตกเป็นเหยื่อโดยตรงจากการกระทำความผิดซ้ำโดยการถูกล่วงละเมิดก่อกวน (harassment) หรือสะกดรอยตาม (stalking) อ้างถึงใน Ministry of Justice, Code of Practice for Victims of Crime 2015, para 1.9

⁶¹ ผู้เสียหายที่เป็นกลุ่มเปราะบาง (vulnerable or intimidated victims) ได้แก่ ผู้เสียหายที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีได้ ขณะที่เกิดการกระทำความผิด ผู้เสียหายที่มีอาการทางจิต ผู้เสียหายที่บกพร่องทางปัญญาและฐานะทางสังคม และผู้เสียหายพิการ ใน Ministry of Justice, Code of Practice for Victims of Crime 2015, para 1.10

คำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมต่อเจ้าพนักงานตำรวจได้ในเวลาใด ๆ ก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาไม่ว่าจะได้ให้ปากคำในฐานะพยานต่อเจ้าพนักงานตำรวจแล้วหรือไม่ก็ตาม⁶²

4.2 การจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมในชั้นบังคับโทษ

เมื่อพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของผู้เสียหายในกระบวนการการพักการลงโทษ⁶³ ตาม Code of Practice for Victims of Crime 2015 พบว่า รัฐมีกลไกที่เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายซึ่งตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยสามารถเสนอความเห็นเกี่ยวกับการพักการลงโทษโดยจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรม Victim Personal Statement (VPS) เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาพักการลงโทษได้⁶⁴ กล่าวคือ ภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาแล้ว ผู้เสียหายในคดีความผิดร้ายแรงหรือคดีความผิดเกี่ยวกับเพศที่ผู้กระทำผิดได้รับโทษจำคุกมากกว่า 12 เดือน จะได้เข้าร่วมโครงการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม (Victim Contact Scheme: VCS) และเมื่อคณะกรรมการพักการลงโทษ (The Parole Board)⁶⁵ พิจารณาปล่อยตัวนักโทษเด็ดขาดก่อนครบกำหนดโทษ ผู้เสียหายมีสิทธิได้รับการแจ้งถึงการพิจารณาพักการลงโทษดังกล่าวจากหน่วยงานคุมประพฤติ (National Probation Service) และสามารถแจ้งความประสงค์ผ่านผู้ประสานงานเหยื่ออาชญากรรม (Victim Liaison Officer: VLO) ในการจัดทำคำแถลง Victim

⁶² Ministry of Justice, Code of Practice for Victims of Crime 2015, para 1.16

⁶³ การพักการลงโทษ หรือ “Parole” หมายถึง การที่นักโทษเด็ดขาดซึ่งได้รับโทษในเรือนจำมาแล้วระยะหนึ่งได้รับการพิจารณาคัดเลือกให้ปล่อยก่อนครบกำหนดโทษตามคำพิพากษาโดยอยู่ภายใต้เงื่อนไขสอดส่องดูแลคุมประพฤติไปจนกว่าจะครบกำหนดโทษตามคำพิพากษา และในกรณีที่มีได้กระทำผิดเงื่อนไขหรือกระทำความผิดคดีอื่น ๆ ขึ้นอีกในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ผู้ได้รับการพักการลงโทษก็จะได้รับการปลดปล่อยเป็นอิสระ ในทางตรงข้ามหากมีการประพฤติผิดเงื่อนไขก็จะถูกนำตัวกลับมารับโทษจำคุกที่เหลืออยู่ต่อไป ใน นันทิ จิตสว่าง, **หลักทฤษฎีอาชญากรรม: หลักการวิเคราะห์ระบบงานราชทัณฑ์**, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพิบูลสงเคราะห์ กรมราชทัณฑ์, 2545), หน้า 129.

⁶⁴ กระบวนการพิจารณาพักการลงโทษในอังกฤษ มี 2 รูปแบบ กล่าวคือ การพิจารณาเอกสาร (Paper-Based hearing) ที่รวบรวมโดยกรมราชทัณฑ์ (HM Prison Service) และกรมคุมประพฤติ (Probation Service) และการพิจารณาโดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียได้แถลงการณ์ด้วยวาจา (Oral Hearing) ในส่วนของรูปแบบการแถลงการณ์ด้วยวาจาจะจัดขึ้นในเรือนจำ โดยผู้เข้าร่วมการพิจารณาพักการลงโทษประกอบด้วย นักโทษพร้อมด้วยผู้ช่วยเหลือด้านกฎหมายของนักโทษ ผู้เสียหาย พยาน เช่น พนักงานคุมประพฤติ นักจิตวิทยาประจำเรือนจำ ในบางคดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม (Secretary of the State for Justice) อาจเข้าร่วมการพิจารณาดังกล่าวด้วย อ้างถึงใน Ben Rodin, “The Parole System of England and Wales,” [Online] Available from : www.commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8656/ [25 June 2021]

⁶⁵ องค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาพักการลงโทษ คือ คณะกรรมการพักการลงโทษ (the Parole Board) จัดตั้งโดย Criminal Justice Act 1967 ต่อมาได้ถูกพัฒนาให้เป็นหน่วยงานอิสระของรัฐที่ไม่สังกัดกระทรวงใด (An Executive Non-Departmental Public Body: NDPB) ตาม The Criminal Justice and Public Order Act 1994 คณะกรรมการพักการลงโทษจะได้รับการแต่งตั้งโดยรัฐมนตรียุติธรรม (Secretary of the State for Justice) ประกอบด้วยผู้พิพากษา จิตแพทย์ นักจิตวิทยา พนักงานคุมประพฤติโปรด อ้างถึงใน Justice, “The Parole System of England and Wales,” [Online] Available from www.justice.org.uk [30 June 2021]

Personal Statement (VPS) ขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง เพื่ออธิบายถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อตนเอง หรือครอบครัวจากการปล่อยตัวนักโทษเด็ดขาดก่อนครบกำหนดโทษ ไม่ว่าจะ เป็นผลกระทบทางด้านร่างกาย จิตใจอารมณ์ ความรู้สึก เนื้อหาของคำแถลงดังกล่าวจะได้ใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาของคณะกรรมการพักการลงโทษ (Paper-Based Hearing) หรือผู้เสียหายอาจแจ้งความจำนงขอเข้าร่วมการพิจารณาพักการลงโทษแบบแถลงการณ์ด้วยวาจา (Oral Hearing) และยื่นคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบจากการปล่อยตัวนักโทษเด็ดขาด (VPS) ในการพิจารณาดังกล่าวก็ได้⁶⁶

อนึ่ง คณะกรรมการพักการลงโทษจะต้องเปิดเผยผลการพิจารณาพักการลงโทษพร้อมเหตุผลประกอบให้ผู้เสียหายทราบด้วยหากผู้เสียหายร้องขอ เว้นแต่ ในกรณีที่มีเหตุอันสมควรที่ประธานคณะกรรมการพักการลงโทษเห็นควรไม่ให้มีการเปิดเผยผลการพิจารณาดังกล่าว⁶⁷

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าประเทศอังกฤษมีมาตรการทางกฎหมายที่เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาดังแต่ กระบวนการในชั้นก่อนฟ้องและชั้นพิจารณาของศาล ไปจนถึงกระบวนการพักการลงโทษโดยสามารถจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมที่อาจเกิดขึ้นเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาของศาลและการพักการลงโทษขององค์กรผู้มีความอำนาจ ทั้งนี้หากมีการนำมาตรการดังกล่าวมาปรับใช้กับกฎหมายของประเทศไทยจะเป็นการสร้าง ความมั่นใจให้กับผู้เสียหายว่าจะไม่ถูกหลงลืม ถูกทอดทิ้ง และเกิดความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาดังที่ผู้เขียนจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

5. วิเคราะห์ปัญหากฎหมายและแนวทางการพัฒนาการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย

เมื่อพิจารณาถึงการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม (Access to Justice and Fair Treatment) ตามกฎหมายไทยเปรียบเทียบกับกฎหมายของประเทศอังกฤษซึ่งเป็นประเทศหนึ่งที่มีระบบกระบวนการยุติธรรมที่เป็นมาตรฐานพบว่าแม้ในปัจจุบันจะมีคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหาย

⁶⁶ ภัทวรรณ ทองใหญ่, “การพักการลงโทษ: แนวคิดในการกำหนดโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคลกับความเชื่อมั่นของประชาชนต่อระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา Parole: Individualization of Punishment and Public Trust in Criminal Justice System,” อ้างถึงใน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, **หนังสือรวมบทความเนื่องในโอกาสครบรอบ “48 ปี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2563), หน้า 129.

⁶⁷ GOV.UK, “The Parole Board Rules 2019, section 27,” [Online] Available from URL: <https://www.gov.uk/government/publications/the-parole-board-rules-2019> [25 June 2021]

ในคดีอาญา พ.ศ. 2563 ซึ่งกำหนดแนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาในชั้นศาลโดยคำนึงถึงการปฏิบัติที่เหมาะสมและเป็นธรรมต่อผู้เสียหายซึ่งตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม แต่บทบัญญัติดังกล่าวยังมีประเด็นปัญหาทางกฎหมายบางประการและไม่ครอบคลุมถึงการมีส่วนร่วมของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาชั้นบังคับโทษ ดังที่ผู้เขียนจะได้นำเสนอต่อไป

1) สิทธิของผู้เสียหายในการจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมประกอบการพิจารณาของศาล

ตามกฎหมายไทย การจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรม (VPS) ปรากฏอยู่ในคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ. 2563 ซึ่งกำหนดให้ในกรณีที่เห็นเป็นการจำเป็น ศาลสามารถสั่งให้เจ้าหน้าที่ศาลจัดทำข้อมูลประวัติของผู้เสียหาย ผลกระทบหรือความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อผู้เสียหาย ความคิดเห็น หรือความกังวลใจของผู้เสียหายตลอดจนพฤติการณ์อื่นใดที่เกี่ยวข้องซึ่งศาลเห็นว่าจะประโยชน์ต่อคดี จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากอาชญากรรมเพื่อประกอบการพิจารณาของศาลไม่ใช่สิทธิของผู้เสียหาย แต่อยู่ในดุลพินิจของศาลที่จะพิจารณาสั่งเมื่อเห็นเป็นการจำเป็น นอกจากนี้ยังมีได้มีการกำหนดให้ชัดเจนว่าคดีประเภทใดบ้างที่ผู้เสียหายควรได้รับโอกาสในการจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ คดีเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว หรือคดีความผิดเกี่ยวกับชีวิตร่างกายที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของประชาชนหรือสังคม ในขณะที่เมื่อพิจารณากฎหมายของประเทศอังกฤษตาม Domestic Violence Crime and Victim Act 2004 มาตรา 33 ประกอบกับ Code of Practice for Victims of Crime 2015 การจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมที่เกิดขึ้น (Victim Personal Statement) เพื่อประกอบการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลเป็นสิทธิประการหนึ่งของเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหาย

ดังนั้น หากกฎหมายของประเทศไทยมีการกำหนดให้การจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมที่เกิดขึ้นกับเหยื่อ (Victim Personal Statement: VPS) เพื่อประกอบการพิจารณาของศาลเป็นสิทธิประการหนึ่งของผู้เสียหาย โดยมีการกำหนดประเภทคดีที่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว คดีความผิดเกี่ยวกับเพศ คดีความผิดต่อชีวิตร่างกาย หรือคดีความผิดที่ผู้เสียหายเป็นกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้เสียหายที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีได้ ขณะที่เกิดการกระทำผิด ผู้เสียหายที่มีอาการทางจิต ผู้เสียหายพิการ เป็นต้น จะเป็นการส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายให้สามารถเข้าถึงความยุติธรรมและได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสม เป็นธรรมมากยิ่งขึ้น รวมทั้งส่งผลให้ภารกิจของกระบวนการยุติธรรมบรรลุตามวัตถุประสงค์ในการ

รักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม (Public Safety) ในขณะที่สิทธิเสรีภาพของบุคคล (Individual Rights) ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมก็ได้รับความคุ้มครองด้วยเช่นกัน

2) สิทธิของผู้เสียหายที่จะจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมในกระบวนการพักการลงโทษ

การคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายโดยมีการรับฟังความคิดเห็น ความกังวลใจตลอดจนผลกระทบของอาชญากรรมที่อาจเกิดขึ้นกับผู้เสียหายประกอบการพิจารณาตีและการกำหนดโทษ ตามคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ. 2563 ไม่ครอบคลุมถึงการดำเนินคดีอาญาในชั้นบังคับโทษ กล่าวโดยเฉพาะในส่วนของกระบวนการพักการลงโทษ ประเทศไทยยังขาดบทบัญญัติของกฎหมายที่เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาพักการลงโทษ ส่งผลให้ผู้เสียหายซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงจากการปล่อยตัวผู้กระทำผิด อาจเกิดความหวาดกลัวและไม่มั่นใจในความปลอดภัยของตน

ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 52 อนุมาตรา (7) ประกอบกฎกระทรวงกำหนดประโยชน์ของนักโทษเด็ดขาด และเงื่อนไขที่นักโทษเด็ดขาดซึ่งได้รับการลดวันต้องโทษ จำคุกหรือพักการลงโทษและได้รับการปล่อยตัวต้องปฏิบัติ พ.ศ. 2562 ข้อ 45 ได้กำหนดให้มีคณะทำงานเพื่อพิจารณาวินิจฉัยการพักการลงโทษประจำเรือนจำ ทำหน้าที่ดำเนินการพิจารณาเพื่อเสนอชื่อนักโทษเด็ดขาดที่สมควรได้รับการพักการลงโทษต่อผู้บัญชาการเรือนจำเพื่อเสนอต่ออธิบดีกรมราชทัณฑ์และคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาวินิจฉัยพักการลงโทษ⁶⁸ ตามลำดับโดยคณะทำงานฯ ชุดดังกล่าวประกอบด้วย ผู้บัญชาการเรือนจำ ผู้แทนกรมการปกครอง ผู้แทนกรมคุมประพฤติ ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ผู้แทนสำนักงานตำรวจแห่งชาติและเจ้าพนักงานเรือนจำที่ผู้บัญชาการเรือนจำแต่งตั้ง จำนวน 2 คน เท่านั้น โดยมีได้มีการบัญญัติถึงการมีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าวของผู้เสียหายซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการประกอบอาชญากรรมแต่อย่างใด แม้กรมราชทัณฑ์จะมีแนวทางปฏิบัติภายในกำหนดให้เรือนจำประสานสำนักงานคุมประพฤติในเขตพื้นที่สืบเสาะข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับ

⁶⁸ คณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาวินิจฉัยพักการลงโทษ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งโดยคณะกรรมการราชทัณฑ์ ประกอบด้วย ปลัดกระทรวงยุติธรรมเป็นประธานคณะอนุกรรมการฯ อธิบดีกรมคุมประพฤติ อธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ อธิบดีกรมราชทัณฑ์ อธิบดีกรมสอบสวนคดีพิเศษ เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานศาลยุติธรรม สำนักงานอัยการสูงสุด ผู้แทนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นต้น อ้างถึงใน กรมราชทัณฑ์, “คำสั่งคณะกรรมการราชทัณฑ์ที่ 1216/2561 เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาวินิจฉัยพักการลงโทษ,” 5 กรกฎาคม 2561.

การขอใช้เหยี่ยวอายุผู้เสียหาย รวมทั้งที่อยู่และความเห็นของฝ่ายผู้เสียหายเกี่ยวกับการปล่อยตัวนักโทษเด็ดขาดก่อนครบกำหนดโทษสำหรับการพิจารณาพักการลงโทษนักโทษเด็ดขาดบางประเภท เช่น คดีความผิดเกี่ยวกับเพศที่กระทำชำเราเด็กอายุไม่เกิน 15 ปี หรือมีพฤติการณ์อันมีลักษณะเป็นการโหดเหี้ยม เป็นต้น⁶⁹ แต่เมื่อมิได้มีกฎหมายกำหนดไว้อย่างชัดเจนถึงสิทธิของผู้เสียหายในการแสดงความคิดเห็น ข้อกังวลใจต่างๆเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมที่อาจเกิดขึ้นจากการปล่อยตัวนักโทษเด็ดขาด อาจส่งผลให้การดำเนินการดังกล่าวขาดประสิทธิภาพและไม่ครอบคลุมถึงความผิดประเภทอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นคดีอุกฉกรรจ์

ในขณะที่ขั้นตอนการปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยตามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 108 รัฐเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายสามารถคัดค้านคำร้องขอปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ แม้ว่า ณ ขณะนั้น ผู้ต้องหาหรือจำเลยยังคงได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ก็ตาม และตามคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ. 2563 ข้อ 6 ในการพิจารณาคำร้องขอปล่อยชั่วคราวผู้เสียหาย ศาลจะต้องคำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิต ร่างกายจิตใจ ทรัพย์สินและสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้เสียหายโดยอาจสอบถามความคิดเห็นของผู้เสียหายเพื่อประกอบการพิจารณาส่งคำร้องขอปล่อยชั่วคราว ทั้งนี้ เพื่อเป็นการคุ้มครองผู้เสียหายจากการถูกกลั่นแกล้งหรือข่มขู่จากผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอิทธิพลจนผู้เสียหายเกิดความเกรงกลัวจนไม่กล้าให้การเป็นพยานหรือดำเนินคดีกับผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อไป

อนึ่ง เมื่อพิจารณากฎหมายของประเทศอังกฤษ ในกรณีที่คณะกรรมการพักการลงโทษ (The Parole Board) พิจารณาปล่อยตัวนักโทษเด็ดขาดก่อนครบกำหนดโทษ ผู้เสียหายมีสิทธิได้รับการแจ้งถึงการพิจารณาพักการลงโทษดังกล่าว และมีสิทธิจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรม (Victim Personal Statement :VPS) ขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งเพื่ออธิบายถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อตนเองหรือครอบครัวจากการปล่อยตัวนักโทษเด็ดขาดก่อนครบกำหนดโทษ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของผู้เสียหายในกระบวนการพิจารณาพักการลงโทษจะช่วยให้ผู้เสียหายได้รับทราบถึงพัฒนาการของผู้กระทำผิดตลอดจนสามารถเตรียมพร้อมที่จะรับผู้กระทำผิดกลับคืนสู่สังคมอีกครั้งหนึ่งอันเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชนต่อไปอีกด้วย

ดังนั้น หากมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายของประเทศไทยโดยเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายให้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการปล่อยตัวผู้กระทำผิด ได้เข้ามามีส่วนร่วมและสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมที่อาจเกิดขึ้นกับตนเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการ

⁶⁹ กรมราชทัณฑ์, “หนังสือกรมราชทัณฑ์ ที่ ยธ 0706.3/2521 เรื่องผลการดำเนินงานพักการลงโทษประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 และแนวทางปฏิบัติ,” 25 มกราคม 2561.

พิจารณาพักการลงโทษ จะเป็นการยกระดับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม ให้ได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสมในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามปรัชญา การลงโทษและภารกิจของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในปัจจุบันที่มุ่งเน้นการชดเชยเยียวยา ความเสียหาย (Reparation) และการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมด้วย มิใช่เพียงแค่การนำตัวผู้กระทำผิดที่แท้จริงรับโทษตามบทบัญญัติของกฎหมายซึ่งมุ่งต่อการแก้แค้น ทดแทน (Retributive Justice) แบบในอดีตเท่านั้น

6. บทสรุป

ประเทศไทยได้มีการพัฒนาและยกระดับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมที่สอดคล้องกับมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติอย่างเป็นรูปธรรมภายหลังจากที่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีผลใช้บังคับโดยมีการรับรองและคุ้มครอง สิทธิดังกล่าวไว้ในกฎหมายหลายฉบับ เช่น สิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือเยียวยาความเสียหายจาก รัฐตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 สิทธิในการดำเนินคดีอาญาและสิทธิอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา รวมทั้งคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อ ผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ. 2563 ซึ่งกำหนดแนวทางให้การดำเนินกระบวนการทางศาลในทุกขั้นตอน มีการปฏิบัติต่อผู้เสียหายอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม

อย่างไรก็ตามเมื่อศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายประเทศอังกฤษในประเด็นที่เกี่ยวกับการ คุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมพบว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวของ ประเทศไทยยังมีปัญหาที่ควรแก้ไข เพิ่มเติมในบางประการ เช่น คำแนะนำของประธานศาลฎีกา เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ. 2563 มีผลเฉพาะการดำเนินกระบวนการ พิพิจารณาในชั้นศาลเท่านั้น รวมทั้งมีข้อจำกัดทางกฎหมายบางประการที่อาจส่งผลให้การคุ้มครอง สิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและ ครอบคลุม

ดังนั้นเพื่อเป็นการส่งเสริมให้ผู้เสียหายสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและได้รับการ ปฏิบัติอย่างเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น ผู้เขียนจึงเห็นควรเสนอแนะให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายใน ประเด็นดังต่อไปนี้

- 1) ควรกำหนดให้การจัดทำคำแถลงเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรมที่เกิดขึ้นกับเหยื่อ (Victim Personal Statement: VPS) เพื่อประกอบการพิจารณาของศาล เป็นสิทธิประการหนึ่ง

ของผู้เสียหาย โดยมีการกำหนดประเภทคดีที่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว คดีความผิดเกี่ยวกับเพศ คดีความผิดต่อชีวิตร่างกาย คดีความผิดที่ผู้เสียหายเป็นกลุ่มเปราะบาง เป็นต้น

2) ควรแก้ไขบทบัญญัติเกี่ยวกับคณะทำงานเพื่อพิจารณาวินิจฉัยการพักการลงโทษประจำเรือนจำ ตามกฎกระทรวงกำหนดประโยชน์ของนักโทษเด็ดขาด และเงื่อนไขที่นักโทษเด็ดขาด ซึ่งได้รับการลดวันต้องโทษ จำคุกหรือพักการลงโทษและได้รับการปล่อยตัวต้องปฏิบัติ พ.ศ. 2562 ข้อ 45 โดยกำหนดให้ผู้เสียหายซึ่งตกเป็นเหยื่อได้เข้ามาเป็นคณะทำงานในระดับเรือนจำ (ในคดีที่มีผู้เสียหาย) และสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาเพื่อเสนอขื่อนักโทษเด็ดขาด ซึ่งสมควรได้รับการพักการลงโทษโดยสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากอาชญากรรม (Victim Personal Statement) ต่อคณะทำงานในระดับเรือนจำ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาเสนอขื่อนักโทษเด็ดขาดและการพิจารณาอนุมัติการพักการลงโทษของคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาวินิจฉัยการพักการลงโทษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ คดีความผิดเกี่ยวกับชีวิตร่างกายที่มีลักษณะเป็นคดีอุกฉกรรจ์ เป็นต้น⁷⁰

การพัฒนามาตรการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยในช่วงหลายปีที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เปลี่ยนแปลงไปซึ่งจะเห็นได้ว่า เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายได้รับการคุ้มครองเยียวยาภายใต้กฎหมายและเข้ามามีบทบาทในระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพิ่มมากขึ้นมิได้เป็น “คนชายขอบกระบวนการยุติธรรม” อย่างเช่นในอดีตที่ผ่านมา การเปิดโอกาสให้เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยสามารถแสดงความคิดเห็น ข้อกังวลใจ ตลอดจนได้แสดงความรู้สึกของตนเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากอาชญากรรม เพื่อประกอบการดำเนินคดีอาญาของหน่วยงานในระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ส่งผลให้เกิด “ความเป็นธรรมในความเป็นจริง” ด้วยมิใช่แค่เพียง “ความเป็นธรรมตามกฎหมาย”⁷¹ เท่านั้น เพราะถ้าหากคดีจบ...แต่คนไม่จบ ความสงบสุขในสังคมก็มิอาจเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงนั่นเอง

⁷⁰ ภัทรวรรณ ทองใหญ่, “การพักการลงโทษ: แนวคิดในการกำหนดโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคลกับความเชื่อมั่นของประชาชนต่อระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา Parole: Individualization of Punishment and Public Trust in Criminal Justice System,” อ้างถึงใน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, **หนังสือรวมบทความเนื่องในโอกาสครบรอบ “48 ปี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง”** (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2563), หน้า 130.

⁷¹ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, **การพัฒนากระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมไทย ในยุติธรรมชุมชน: บทบาทการอำนวยความสะดวกโดยชุมชนเพื่อชุมชน** (กรุงเทพมหานคร: โครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2550), หน้า 21.